

Tanja Petrič

Cvetka Lipuš: *Obleganje sreče*.

Ljubljana: Cankarjeva založba (zbirka Poezija), 2008.

“Problematicen se mi zdi tudi odnos, ki ga ima slovenska javnost do svojih avtorjev. Od njih se vedno pričakuje, da bodo glasniki manjšinske problematike. Jaz pa nisem medij – in tudi ne bom – za kakršno koli manjšinsko potrebo. To ni moja stvar,” vehementno zatrjuje v *Železni Kapli* rojena pesnica Cvetka Lipuš v enem svojih zgodnjih intervjujev iz začetka devetdesetih, po izdaji prvenca *Pragovi dneva* (1989). Čeprav je Lojze Wieser v svojem skoraj hkrati nastalem manifestu *Za novo narodno zavest* okrcal merila takratnih koroških literarnih kritikov, pri katerih gre za “neliterarno ocenjevanje slovenskih koroških avtorjev” in za “nostalgično pomilovalni pogled na njihovo ustvarjanje”, pri Cvetki Lipuš takšnega predalčkanja (k sreči!) skoraj ni zaslediti – bodisi zaradi izrazito intimizirane lirike prvih dveh zbirk, ki ji je težko podtakniti politično-agitativni naboj, bodisi zaradi “narave” in “dometa” poezije same, ki je bila vsekakor manj “na udaru” kot takratna zamejska proza.

Toda tudi Cvetka Lipuš je od svojega prvenca zamenjala že marsikatero pokrajino in pristala v Pittsburghu, v katerem živi in dela ter s prevetrene distance zadnjega desetletja opazuje Srednjo Evropo. Zato je tudi v tem smislu (ostala) svetna in vedno bolj svetovljanska pesnica, ki izstopa iz ozkih narodnostnih, pa tudi intimno-hermetičnih okvirov in dediščino svojega rodu, ki jo nosi v krvi in besedi, bolj ali manj uspešno preliva v fluidno bivanjsko poezijo, s katero si je pred nedavnim prislužila nominacijo za Veronikino nagrado.

Čeprav je na videz težko povezati prve knjižne objave Cvetke Lipuš z aktualno zbirko *Obleganje sreče*, pa je bivanjska “problematika” vendarle ena izmed središčnih preokupacij avtoričinega pesniškega ustvarjanja, ki ga že eksplicitno začrta prvi cikel prvenca z naslovom *Bivanje*. Prav zato je pomembno, da na tem mestu zarišem generični lok, ki vodi prek prvih dveh zbirk do triade *Geografija bližine – Spregatev milosti – Obleganje*

sreče. Prve pesmi so izrazito intimne; v erotizirani podobi skoraj vedno morske pokrajine se skriva dvojina ljubezenskega odnosa. V ozadju minimalističnega, a metaforično gostega sloga prve zbirke pa že odzvanja čas, njegova ne/s/končnost in človekova usodna determiniranost, ki na relaciji *človek–spomin* poraja pesem ali vsaj besedo (“Med mano / in spominom / nastaja / pesem.”). Druga pesniška zbirka, *Doba temnenja*, je tematsko nadaljevanje nastavkov iz *Pragov* in logična naslednica *poezije svetlobe*. Če je v prvi zbirki lirski subjekt še odkrit in “človeški”, prvoosebni ali kvečjemu zapakiran v ljubezensko dvojino, v *Dobi temnenja* zasede mesto brezimnega subjekta stvarstva, ki se preobraža iz ene organske oblike v drugo, a še zmeraj v kvantitativno skopem poetičnem zamahu plete skoraj nepregledno konotativno mrežo, v katero se ujame “kolesje časa” in v kateri “spomin zasubi pozabo”.

V zbirki *Geografija bližine*, s katero smo že tesno na sledi pesmim iz *Obleganja sreče*, se pesniški jezik odpre in sprosti. Pesmi se formalno podaljšajo in slikovno abstraktnost, ki je (nekoč) služila iskanju bistva bivanja, zamenjajo čisto konkretni (spominski) prostori, pesmi postajajo tihožitja, pejsaži in skupinski portreti. Metaforika sicer ostaja intenzivna in sinestetična, vendar izgubi svoje prvotne hermetične in nemalokrat preobložene podobe, hkrati pa pesmi iz *Geografije bližine* v intimno bivanjsko izkustvo in metafizično izpraševanje samozavestneje vključujejo bralca – čisto formalno recimo s kolektivnim množinskim subjektom, ki ga nikakor ne smemo razumeti v diapazonu kakršnih koli kolektivističnih teženj, temveč ravno nasprotno – od začetne do končne točke sicer načelno res hodimo po skupni poti, morda smo res tudi vsi po malem “utrjeni od bojevanja”, vendar pa na koncu “vsak zase pestuje besede onemele pokrajine”. Dokončanje kolektivne usode, ki jo zaznamuje samo (kolektivno) spoznanje, da se ji ni mogoče izmakniti (“Zdaj, ko se globijo leta, / si priznaš: nisi se izognila svoji usodi, drži.”), se pri Cvetki Lipuš zmeraj zgodi v intimi, v osebni geografiji in osebni zgodovini, predvsem pa v samoti, ki ni tesnobna ali grozeča, temveč edina prava pot “domov” (“kdor išče dom pri sebi, ni brezdomski”).

V *Spregatvi milosti* ekspedicijo po duhovnih pokrajinah sprva zamaje dvom, da “morda drvimo v nikogaršnji prostor”. Rabelj čas neizprosno tiktaka končnost, ta pa ob kozmični prizanesljivosti in človeškem zaupanju pripelje do vere v skrivnost, ki je, če tvegam tole posplošitev, *beseda* oz. “besedni ključ”, s katerim bi iskalec smisla “odklenil [...] nič obljudi, da nekaj naposled pride”. Ob tem nenamerno, pa vendarle ne za lase privlečeno, pomislim na *spoznanje* Kovičevega *Južnega otoka*, otoka kot vsestranske hrepenenjske in bivanjske metafore, ki pri Cvetki Lipuš

napelje do (malce newageersko zlorabljenega) védenja, da so vsi odgovori skriti v človekovi notranjosti in da je šifra “večno besedilo, ki teče skozi nas”.

Zadnji verzi *Spregatve milosti*, “[k]o se osončje, po katerem krožijo obeti, počasi / prazni in ohlaja, ko se čustva ulivajo v mero, / preden se krivda zgosti v podobo, / je danost potrkala na srečino rame, jo povabila na razgovor”, pa že najbolj neposredno napovedujejo aktualno pesniško zbirko *Obleganje sreče*, ki jo uvedejo vrstice: “Krožimo planeti okrog rdečega središča, [...] / Krožimo vedno vsem na očeh, v ozvezdju / rodbinskega kroga.” Pravzaprav se pesmi iz *Obleganja sreče* gibljejo v že znanem avtoričinem kozmosu in svoj inventar gradijo na preteklih spoznanjih, le da so tokrat morda za odtenek bolj optimistične ali vsaj pomirjene, tu in tam celó malce razigrane in hudomušne. Kljub zavedanju začetne in končne “koordinate” in kljub “cukrasti” navezanosti na prednike pesnica vpetost v sorodstveno verigo in v vse sponse vsakdanjika premaguje s “slačenjem kože”, ki jo je treba odložiti, “preden se napotiš k sebi”. Zdi se, da triada omenjenih zbirk v svojih individualnih variacijah z minimalnimi odstopanji preigrava eno samo strategijo preživetja, ki se v strahu pred ničem oprime upanja, išče in “oblega” srečo ter najde “zaup”. Potovanje “po tirnic/-i/-ah” enega življenja je prehajanje iz kolektivnega v individualno, iz zunanosti v notranjost, je edina pot k sebi, tista, na katero so se pred časom v svoji filozofski različici odpravili že eksistencialisti, hkrati pa ta pot ni mogoča brez vse zunanje (genske, geografske, materialne, banalno življenjske) pogojenosti, ki določa njene “variante”. Za poetiko Cvetke Lipuš je tako značilen skrajno ambivalenten odnos do krvnih vezi (in vseh drugih determiniranosti), ki po eni strani zavirajo in slepijo to samoiskalstvo, po drugi strani pa ga v temeljih in predvsem neizogibno določajo: “Kratek predih od dirke čez zapreke, / vselej zaobljuba in firbec v culi, ki ob vsaki / oviri navijata za drugo smer, a v mrtvem / teku prispeta v družinski krog.”

Poetični lok, ki je tehnično zarisan na podlagi za pesnico že tako značilnih ciklov, trgajo posamezne nekoliko depasirane pesmi, kot sta ljubezenski “poskočnici” *Has anybody said love?*, ki preigravata sicer veselejši, a prisiljen in zelo preprost ritem in imata razen hormonske brizge z dodatkom zabavljivosti kaj malo skupnega s sicer premišljeno strukturo zbirke. “Zamejstvo” v pesničinem izrazu začitimo le poredko, predvsem v hiperkorektnosti in pretirani metaforični inovativnosti, ki sicer ohranja jezik živ in deluje kot potujitveni efekt, a včasih po nepotrebnem kodira že dovolj zakodirano sporočilo in s tem zabrede v kak mrtev rokav. Tu in tam pesnico zalotimo ob nemotivirani inverziji, ki grobo zareže v valujoči tok verzov in nas brez pravega vzroka vrže na

suho. Nikakor ne slaba, pa vendarle očitna posebnost avtoričinega pesniškega jezika je zakladnica zastarelih ali narečnih slovenskih besed, kot so *zaup*, *melasast*, *zavoljo*, *frata*, *glad*, *sren* ipd., katerih raba v sodobni slovenščini peša, zagotovo pa jih ne najdemo v nobeni sodobni slovenski “urbani” poeziji.

V oči pade formalno modificirani in tematsko nekoliko izstopajoči končni cikel *Daj mi ime, Amerika!*, v katerem se pesnica zaplete v dialoško korespondenco z Robertom Frostom in Ano Ahmatovo. Toda avtorja bolj kot na postmodernistični zakladnici citatov fungirata na idejni ravni kot potohodca in iskalca “doma” in kot osebi z realno življenjsko zgodbo. To dvojje pesnici ponudi ključ do razumevanja same sebe in do sprejetja že nagovorjenih ambivalenc kot njej lastnega ustroja; to z nenehnim beganjem od ene skrajnosti v drugo sicer utruja, a hkrati ponuja dom “brezdomskemu telesu”. Čisto zunanja situacija (ali konstelacija figur), ki jo je mogoče rekonstruirati, je “zgodovinska podlaga”, ki ji uspe združiti vse tri akterje in osmisliti to priklicevanje iz onstranstva, s tem pa vendarle v svojem (nad)življenjskem potencialu pomeni (za)ključni moment zbirke. Za ilustracijo si tokrat dovolim kratek povedni ekskurz v neki drug čas: leta 1962 se na dači akademika Aleksejeva srečata ostareli ameriški pesniški zvezdnik Robert Frost in za to priložnost posebej urejena starka, pesnica Anna Ahmatova. To “usodno” srečanje Ahmatova ujame med svoje zapisane spomine: “Ti, dragi moj, si torej nacionalni pesnik, vsako leto ti izdajo knjigo in seveda pri tebi ni pesmi, ki bi bile napisane samo ‘za predal’. Vsi časopisi in revije te hvalijo, šolarji se učijo o tebi, predsednik te sprejme kot častnega gosta. Priznana so ti vsa mogoča odlikovanja, bogastvo in slava. In jaz? Le katerega psa niso naščuvali name! Le v kako sranje me niso potunkali! Vsega sem imela – revščine, bede v zaporih, strahu, pesmi, ki sem jih znala le na pamet, ki so bile samo v glavi, in zažganih pesmi. Ponižanje in trpljenje, ves čas samo trpljenje ... Nič od tega ne veš in tudi ne bi razumel, če bi ti o tem pripovedovala. Zdaj pa sediva drug zraven drugega, dva starčka v pletenih stolih. Kot da med nama ne bi bilo razlike. In konec bo za naju enak. Toda morda tudi razlika ni tako velika?”

Vprašanje po vrednotenju razlike med potmi, ki vodijo k že tolikokrat nagovorjenemu enopomenskemu koncu, se ob branju poezije Cvetke Lipuš postavlja kar samo po sebi, vendar se odgovor nanj izmika. Zdi se, da avtoričine pesmi pravzaprav nastajajo v tej “razliki” in njej imanentni dvojnosti – v primerjavi dveh mogočih “rešitev”, dveh prostorov (srednjeevropskega oziroma slovanskega in ameriškega, tostranstva in onostranstva, osebnega in zgodovinskega), vendar nikakor ne vztrajajo trmasto na

eni ali na drugi strani, zato tudi ne vrednotijo. V resnici poezija Lipuševe sploh nima ambicije, da bi našla eno samo pravo pot, temveč dopušča hojo po več (celo izvirno različnih) tirnicah, ki pa so nujno usmerjene v človekovo notranjost, "domov", četudi se ta bivanjska metafora nemalokrat pokriva z geografskim pojmom doma. Pesnica v zavedanju neizogibnega cilja tudi ne tarna v brezupu nad minljivostjo, ampak se posveča korakom, ki (z veliko upanja) vodijo do tja. "Daj mi ime, Amerika. Primi me za roko in spremi me / skozi koridor dneva. / Saj sva krasen par: / ti vsa obetavna, jaz polna upov," se glasijo zadnji verzi v zbirki, ki že napovedujejo nova pesniška iskanja in morda s kančkom ironije vabijo na nov izlet (v Ameriko?).

Vsekakor lahko malokateri pesnik (na hitro se spomnim le Andreja Medveda) ustvari tako zelo enotno, skoraj enoglasno poezijo, ki v toliko variacijah na isto temo s podobnimi formalnimi postopki ostaja precej sveža, nezdolgočasena in živa. Če v arhitektoniki pesniških zbirk velikokrat opažam slabšo dodelanost, morda kot posledico skromnejšega uredniškega vložka, to zagotovo ne velja za to knjigo, ki zelo premišljeno zaokrožuje zarisano triado *Geografija bližine – Spregatev milosti – Oblaganje sreče* in odpira prostor novemu, a bralcu že domačemu terenu, če se ne bo, seveda, Cvetka Lipuš odrekla horizontu pričakovanja in naredila radikalnega obrata.